

ОСНОВНІ СТИЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ В ТВОРЧОСТІ ДОБРОВОЛЬСЬКОГО А. В.

Ковешнікова О.В., аспірант

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Анотація. В статті розглянуто основні стилістичні особливості споруд, які спроектовано архітектором А. В. Добровольським. Підкреслено необхідність врахування в сучасній забудові міста архітектурного спадку 1940-1950 років для збереження цілісності композиції.

Ключові слова: Добровольський, архітектурний, декоративний, стилістичний, барельєф, орнамент.

Аннотация: Ковешникова А. В. Основные стилистические приемы в творчестве А. В. Добровольского. В статье рассмотрены основные стилистические особенности сооружений, спроектированных архитектором А. В. Добровольским. Подчеркнута необходимость учета в современной застройке города архитектурного наследия 1940-х – 1950-х гг. для сохранения целостности композиции.

Ключевые слова: Добровольский, архитектурный, декоративный, стилистический, барельеф, орнамент

Annotation: Koveshnikova A. V. Main stylistic method ways by A.V. Dobrovolsky creation. The article contains analysis of stylistic features of buildings projected by A. V. Dobrovolsky. The necessity of the account for modern city building the architectural heritage of 1940-1950th years for preservation of composition integrity has been accented.

Key words: Dobrovolsky, architectural, decorative, stylistic, bas-relief, ornament.

Постановка проблеми. Історія архітектури України 1930-1940-х, 1950-1960-х років у системі оцінок і методик, яку вивчено з точки зору реалістичного соціалізму є достатньо неоднозначним матеріалом.

Чим ретельніше розглядалась та чи інша тема раніше, тим безнадійніше вона виглядає сьогодні. Доцільно дослідити питання стилістичного розвитку української архітектури на прикладі творчості професора архітектури Добровольського А. В., діяльність якого значно вплинула на формування вигляду м. Києва. Вивчення його здобутку дозволить методологічно збагатити теоретично-історичний базис для сучасної практики українських архітекторів.

Мета роботи. Передбачається простежити творчі напрямки та індивідуальні стильові ознаки творів майстра в хронологічному, формотворчому аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато публікацій присвячено основним віхам творчості архітектора, в яких визначені основні творчі позиції Добровольського А. В. і високо оцінено його внесок в українську архітектуру, особливо – в архітектуру Києва (більше 300 споруд і проєктів) [10-13]. Останньою публікацією, що узагальнює творчі методи Добровольського, є стаття Б. Єрафалова «Український стиль А. Добро вольського» [14].

За думкою доктора архітектури Ю. С. Асєєва, А. Добровольський стоїть поруч з Григоровичем, Барським, Альошиним, Ніколаєвим, Міленським, які

зіграли велику роль в забудові Києва та формуванні його художнього образу. Одним з достатньо розкритих питань була архітектура років Великої Вітчизняної війни і перших післявоєнних років, для яких було характерно масове будівництво і перевантаження декорацією, а також – етап індустріального будівництва 50-60-х років. А. В. Іконніков підкреслює, що 1955 рік був переломним в плані пошуку нових образів [15].

Обидва періоди припали на час активної творчості А. В. Добровольського.

В основному всі публікації, що мають відношення до творчості Добровольського А. В., доволі розмежовані і не містять цільного аналізу розвитку стильових і формотворчих принципів, запроваджених Добровольським А. В. та не висвітлюють повністю питання історико-культурної значущості його спадщини для національного шляху розвитку архітектури.

Основна частина.

Основні формотворчі плинні в архітектурі України 1930-1940-х, 1950-1960-х років в контексті розвитку світової архітектури

Наприкінці XIX – початку XX століття з'являється мода на «ретроспективні» стилі, комбінації архітектурних елементів, запозичених з різних національних стилів. Таке з'єднання одержало назву «еклектика». Також на початку XX століття з'явилися неостилі: неоготика, неоренесанс, неокласицизм, російсько-візантійський і романтизований варіанти національних стилів.

Паралельно з еклектикою виник модерн, для архітектури якого притаманна повна відсутність симетрії, багатство кольорів і декору. Модерн має кілька різновидів. Конструктивний модерн тяжіє до виявлення каркасної конструкції, геометричності площин, декоративний модерн відрізняється багатством орнаментики рослинного характеру, використанням криволінійних форм на фасаді й у плані, романтичний модерн тяжіє до використання стилізованих елементів різних національних стилів.

У першому десятиріччі після II Світової війни процес розвитку авангарду в країнах Європи відступив перед культурною експансією США. Розвиток стилю “модерн” відбився на розвитку еклектизму, який продовжився після виникнення раціоналістичного напрямку. На методи формотворення поставангардної архітектури вплинули “поп-арт”, “оп-арт” та “бідне мистецтво”. В 50-ті роки виникає друга хвиля, так названої традиціоналістичної стилізації, що найбільше характерно для архітектури США цього періоду. Остання чверть XX сторіччя сумістила розвиток функціоналізму, неофункціоналізму, мінімалізму, традиціоналізму, “хай-теку”, деконструктивізму. У цей же час у Європі та США з'явився стилістичний напрямок за назвою “ар-деко”. Для нього характерне сполучення чіткої конструктивної основи й декоративних прийомів оформлення фасаду, що опираються на історичні прототипи. Античний й єгипетський мотиви сполучаються із принципами конструктивізму.

Архітектура СРСР сталінського періоду розвивалася в основному в рамках цього стилістичного напрямку. В 20-ти роки Радянський Союз був одним з центрів становлення стилю ХХ сторіччя. На початку 30-х рр.. конструктивізм зазнав критики сталінської влади. Творчі організації конструктивістів були ліквідовані. Гострі дискусії с приводу формотворення в радянській архітектурі (1922-1923 рр.; 1932-1933 рр.; 1954-1955 рр.) призвели до стилістичного розбігу художніх прийомів [1]. З 1930-х до середини 1950-х рр. створено своєрідний варіант неокласики, який ґрунтувався на італійському ренесансі та російському класицизмі. Після цього періоду спостерігалася криза в сфері предметно-художньої творчості в архітектурі. В 1930-1950-ті роки було достатньо достойних прикладів для переймання досвіду (Леонідов, Мельников, Желтовський, Захаров, Гольц та Добровольський).

В 30-50-і рр. на території СРСР панував архітектурний стиль, який одержав назви: соціалістичний реалізм, радянська класика, сталінський декоративізм. Для цього стилю характерні такі композиційно-художні принципи як парадність, ансамблевість, силуетність, монументальність, великомасштабність в обробці поверхонь стін.

На початку ХХ століття теорія створення українського стилю поділилась на народно-стильовий та необароковий напрям. В цей час великий вплив на розвиток архітектури України мала архітектурна практика країн Європи. Значний вплив на національну своєрідність української архітектури мала творчість таких російських архітекторів як Ф. Шенхеля, Ф. Лідваля та ін. До 30-х років провідними архітекторами в Україні були П. Ф. Альошин, А. Н. Бекетов, А. М. Вербицький, А. Л. Красносельський, А. І. Молокін, В. Н. Риков. В конкурсному та реальному проектуванні в ці роки приймали участь також майстри Москви та Ленінграду: брати Весняни, А. І. Дмітрієв, А. Г. Мордвінов, Т. М. Орлов, М. В. Руднев, І. А. Фомін, В. А. Щуко. З 30-х років українська архітектурна школа поповнилась випускниками архітектурних вузів, такими як А. В. Добровольський, В. Т. Заболоний, А. М. Касьянова, В. І. Приймак та ін..

В післявоєнний час 1945-1954 рр. на Україні виявилось дві тенденції необароко – до першої, більш традиційної, відносяться роботи А. В. Добровольського, до другої, більш новаторської, – твори В. Єлізарова та Й. Каракіса. Серед авторів післявоєнного періоду найпомітнішим і відданим справі створення національної архітектури був професор А. В. Добровольський. З. В. Мойсеєнко пише: “Вперше мені пощастило зустрітися з Анатолієм Володимировичем, коли я була аспіранткою академії архітектури. Він постійно цікавився роботами аспірантів, які працювали не тільки над дисертаціями, а і здійснювали творчі пошуки нових типів споруд [2].

А. В. Добровольський – видатний представник архітектурної школи 40-50-х років, до якої належать також Б. Приймак, В. Єлізаров, А. Заваров, А. Маліновський та ін. [3].

крещатик

"Пассаж гора" на Крестовском 22, апрель, 1952

Стилістичні прийоми в архітектурному спадку Добровольського А. В.

Творча діяльність А. В. Добровольського почалася в 1934 р. після закінчення Київського будівельного інституту. В цей час в Києві він проектує готель на площі Богдана Хмельницького, інтер'єри театру юного глядача, літній кінотеатр на схилах Дніпра, гуртожитки Лісотехнічного інституту та Тонкосуконного комбінату в Дарниці, Будинок творчості письменників у Каневі. На цей післявоєнний період його творчої діяльності великий вплив мали роботи архітекторів Ф. Л. Райта, І. А. Фоміна, а особисто, Г. П. Гольца та вивчення національних традицій української архітектури. На формування творчого кредо зодчого в післявоєнний період вплинула сумісна творча робота Добровольського з А. В. Власовим, Б. І. Приймаком, А. І. Заваровим [4].

В 30-50-ті рр. О. Шусев, Д. Дяченко, Н. Коломієць та інші висунули тезу про доцільність звернення до українського бароко. Елементи українського бароко було застосовано Добровольським А. В. в проектах сільського дитячого садка і ясел, індивідуальних житлових будинків і клубу в селі Леськи на Черкащині (1939-1945 рр.), а також післявоєнних творах. А у композиції фасадів будинку генерала Ватутіна (1948), Інституту фізики (1949) елементи бароко сполучено з класичними.

У 1950 р. Добровольського було обрано дійсним членом Української Академії архітектури СРСР та Академії будівництва та архітектури УРСР, а в 1956 р. – її віцепрезидентом.

Видатними роботами А. В. Добровольського є: комплекс споруд інституту фізики (1949 р.), забудова Хрещатику (1950 р.), гуртожиток Гірничого технікуму, житловий будинок по вул. Володимирській (1951), приміський вокзал (1954 р.), будинки у соцмістечку в Дарниці (1957 р.), станція метро Вокзальна (1960 р.), готель Москва і станція метро Хрещатик (1962), завод Більшовик (1963 р.), аеровокзал Бориспіль (1961-1965); Московський вантовий міст (1976), Будинок художника (1977) [5].

Практичне проектування А. Добровольського в 30-ті роки було орієнтовано на класичні архітектурні традиції [5]. Ознаками класицизму є: застосування ордерної системи, домірність форм, симетрія планів. Декор не приховує структури форми, композиція побудована на чіткій ієрархічній системі. Ці ознаки притаманні формам житлового будинку на вул. Рейтарський (1935 р.), гуртожитку сукняного комбінату в Дарницькому районі і, особливо, у конкурсному проекті готелю (1941 р.). На цей час архітектор вивчає здобутки епохи Відродження, а також українське бароко ХІІІ ст. Для архітектури Відродження (Італія – початок ХV в.) характерно: широке застосування римської ордерної системи, точність пропорційних побудов на основі золотого перетину й геометричної подоби, симетрія композицій, чіткий горизонтальний розподіл фасаду на поверхи, оформлення фасаду декоративним рустом. Для будівельного стилю бароко характерне: сполучення масивного основного об'єму й рухливого гнучкого декору, прямолінійні форми антабліментів, об'єднання

Общественное студенческое по ул. Мельникова, 1924
(совместно с А. Колоской)

Общественное горного техникума
по ул. Владимирской, 1950

колон у групи, яскраві кольори, позолоть. Добровольський, на відміну від наслідування прийомів і форм спадщини, використовував її типові особливості, а саме притаманні бароковій архітектурі вільну планувальну і об'ємно просторову структуру будівлі, виразну пластику ліпного орнаменту, акцентну роль декоративних елементів. Ці ознаки підпорядковувались принципам класичного зодчества, якими є людяність масштабу, стрункість композиції, чіткість деталей. В оздобленні фасаду часто застосовувалась полів'яна кераміка.

Архітектор творчо використовує окремі елементи українського бароко в створенні таких об'єктів як: проект сільського дитячого садка, дитячих ясел, індивідуальних житлових будинків, клубу села Леськи на Черкащині (1939-1941 рр.). Автор вдало застосовує великі виноси покрівлі на дерев'яних консолях, вільне розміщення вікон, різьблення, орнаментальній розпис. Комплекс споруд НДІ АН УРСР (1949 р.) вдало сполучається з природним середовищем, основні приміщення будівель вирішені в народному стилі: дерев'яні балки перекриттів оздоблені різьбленням. В фасадах елементи бароко стримано сполучені з класичними прийомами [4].

В 1944 р. А. Добровольський у складі колективу з А. Власовим розробляє проект розбудови Хрещатику. Кращим було визнано проект авторського колективу під керівництвом А. В. Добровольського (Приймак, Єлізаров, Заварова, Маліновський). В проекті було творчо використано сполучення спадку класичної архітектури та народного мистецтва, а саме великий масштаб, монументальність, використання граніту у сполученні з архітектурною

керамікою, світла кольорова гама декору. Прикладом цього є будинки №13 і 17 (А. В. Власов, А. В. Добровольський, Б. І. Приймак). Будинок по вулиці К. Маркса акцентований круглою вежею та керамічними напівколоннами, барочними щипцями та рельєфними орнаментами. З кінця 1950 р., будучи головним архітектором Києва, А. В. Добровольський керує детальною розробкою проекту реконструкції Хрещатику. У пошуках засобів формотворення ансамблю Хрещатики він враховує також традицію давнього київського будівництва [6].

У тому ж ключі, але з іншими засобами художньої виразності вирішено фасад ресторану “Метро” (арх. В. А. Добровольський, В. А. Сазанський, Ф. І. Юр’єв). Його сформовано гармонічним сполученням гладких стін з глибокою лоджією з великим прямокутним скльованим прорізом. В розробці фасаду домінують згруповані по вертикалям неглибокі, підкреслені кольором лоджії.

На майдані Незалежності було спроектовано гармонічно пов’язану з ландшафтом динамічну композицію, яка вміщувала в собі фонтани, сходи, газони.

Цікавий комплекс являють собою два ідентичних за формою компактних будинки на Хрещатику, № 23, 27 (арх. А. І. Маліновський) і висотний трьох частинний будинок № 25 з ажурними баштами (А. В. Добровольський, А. І. Маліновський, П. Ф. Петрушенко), який стоїть на укосі з великим відступом від червоної лінії Хрещатику. Ліву сторону замикає Г-подібний будинок № 29 (А. В. Добровольський, Б. І. Приймак, В. Б. Ладний), фасад якого відрізняється ритмічним рядом пластично виразних еркерів [6].

Післявоєнні твори архітектора мають ознаки українського бароко (типовий житловий будинок у Дарниці – 1947-1952 рр.), у композиції якого застосовано пластично орнаментовані щипці над сходовими клітками. У композиції фасадів будинку генерала Ватутіна (1948 р.) та Інституту НАН України (1949 р.) елементи бароко сполучені з класичними прийомами, такими як: ризаліти, лоджії. Спостерігається контраст фактури матеріалів. Декор складають бетонні розетки, орнаментовані вікна, стовпи й колони [6].

Деякі споруди А. Добровольський проектує без штукатурки. У композиції фасадів він використовував ордер і декор. Наприклад, житловий будинок на Брестлітовському шосе в Києві (1941 – 1950 рр.). Його стіни зведені з білої й, частково, червоної цегли, а цоколь – з сірого граніту, карниз і деталі – бетонні. Такі ж засоби художньої виразності бачимо в архітектурі гірничого технікуму на вул. Володимирській (1950 р., Державна премія) [6]. З середини 50-х рр. Добровольський застосовує поряд з цеглою та керамікою збірний залізобетон, метал та скло. В 1961-1965 рр. за проектом архітектора споруджено київський аеровокзал, у композиції якого домінують великі площі скла. Форма вестибюлю аеропорту Бориспіль близька до форм класичних ротонд, а також до урядових будівель в Бразилії архітектора Оскара Німейєра, залам аеропорту ім. Джона Ф. Кеннеді Ееро Сааріненна (1962 р.) [7].

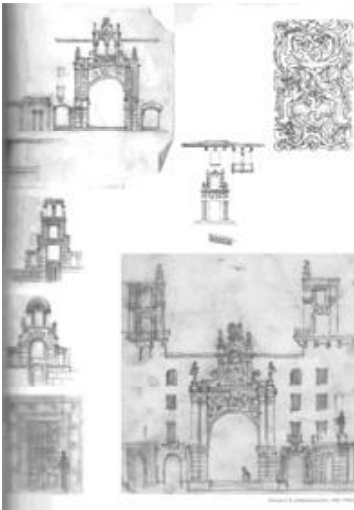
Клуб в с. Леськи, 1941 р.

*Київський приміський вокзал,
головний фасад, 1954 р.*

*Готель Москва. Проект 1960 рік
(на зворотньому боці аркуша рукою
Добровольського «кращий варіант.»)*

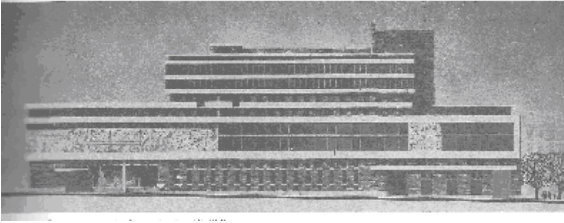
*Ескізи Добровольського
1940-1950 р.*

Готель Москва 1961 р.

*Бригада Добровольського А.В.
Конкурсний проект на
забудову Хрещатика
(архів Софія Київська).*

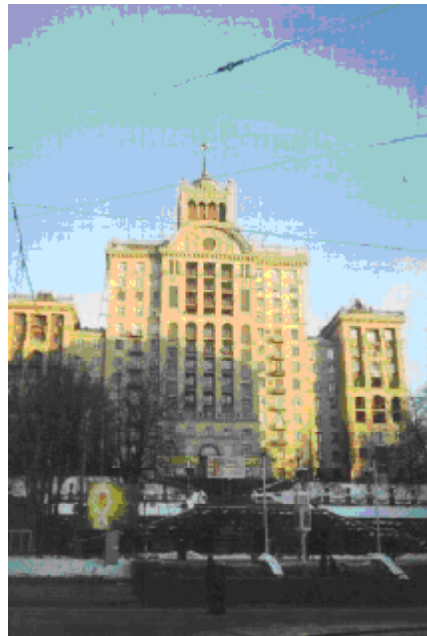

*Дом художника на
Львівській площі в Києві
1975-1978 рік. (проект)
Добровольський А.В.*

*Київ проект головний
павільон ВДНХ бригада
А.Добровольського (архів)*

*Хрещатик 23 .27 автори О.В. Власов,
А.В.Добровольський, Малиновський.
П.Петрушенко*

*Житловий будинок по вул. Хрещатик 25.
автори: О.В. Власов, А.В.Добровольський
О.І. Малиновський, П. Петрушенко .інж.*

*Жилий будинок заводу
“Більшовик” по Брест-
Литовському шосе. 1949.
Арх. А.В.Добровольський,
А.Я.Косенко.*

*Аеровкзал Бориспіль
1961-1965 р.*

*Московський вантовий
міст, арх.
Добровольський (1976)*

*Хрещатик 21.
Автори. О.В. Власов,
А.В.Добровольський,
Малиновський,
П.Петрушенко.*

Звернення майстра до особливостей народного мистецтва з позиції класичних принципів виявилась в архітектурі ряду його зрілих творів: станція метрополітену Хрещатик (1960), Будинок художників (1977), будинки №№13-16 на Хрещатику (1952) (співавтори О.Власов, Б.Приймак, В.Сазанський). В архітектурі цих будинків повністю відсутні кластичні форми в канонічному вигляді, вони трактовані по-новому. Разом з дружиною, Галиною Федорівною, Добровольський за принципами народної архітектури і класики створив ансамбль центру села Небрат-Берестянки Бородянського району (будівництво почалося в 1987 р.) [5].

За думкою доктора архітектури Ю. С. Асєєва, А. Добровольський стоїть поруч з Григоровичем, Барським, Альошиним, Ніколаєвим, Міленським, які зіграли велику роль в забудові Києва та формуванні його художнього образу.

Окремі архітектори і сьогодні звертаються до вітчизняної спадщини (церква на Троєщині, українське бароко, арх. М. Гречина). Форми цегляних будинків рубежу 19-20 сторіч вдало застосовано в композиції Укрінбанку на вул. Смірнова-Ласточкіна.

Вибіркова реконструкція міста змінила вигляд окремих його частин, при цьому було допущено ряд прикрих помилок. У класицистичний ансамбль Володимирської вулиці втиснувся постмодерністський будинок банку (арх. С.Бабушкін). На Софіївській площі добудовується п'ятизірковий готель "Свята Софія" (арх. Янош Віг), форми якого порушують класицистичну композицію Софіївської площі. Цей будинок можна було зробити невід'ємним компонентом ансамблю. Це, в свій час, довів видатний майстер архітектури П.Альошин, який у 1914 р. спорудив там прибутковий будинок у формах схожих за характером з формами дзвіниці Софіївського собору (будинок не зберігся) [9]. З цього приводу Мордвінов А. Г. підкреслює значення використання світової архітектурної спадщини у сукупності з традиціями народної архітектури [10].

Подальші дослідження. Передбачається вивчення спадщини архітектора А.В.Добровольського у зв'язку з неперервним процесом формотворення стилів в українській національній архітектурі. Виявлення історико-стилістичних, соціо-культурних, технологічних чинників, які вплинули на стилістику автора.

Висновки:

1.Формотворчі засади професора архітектури Добровольського А. В. в основному такі: використання в проектній практиці національних традицій української архітектури, синтез класичних та барокових прийомів, відсутність кластичних форм в канонічному вигляді, в композиції фасадів – ордер і декор, комбінування будівельних матеріалів, пластика та орнаментика форм, звернення до синтезу архітектури з прикладним мистецтвом та скульптурним зображенням.

2.Засоби художньої виразності, застосовані Добровольським А. В. в проектній практиці, які витримали апробацію часом і стали певними стильовими ознаками національної своєрідності були: барокові фронтони та

деталі, кручені напівколони, монументально-декоративне мистецтво на основі народних традицій, кераміка та майоліка.

3. Деякі споруди спроектовані Добровольським А. В. тяжіють не тільки до українського бароко, але й до романтичного модерну.

Література:

1. Хан-Магомедов С. Теоретические концепции в советской архитектуре М., 1974. – С. 57.
2. Добровольський А. В., Примак В. І., Асеев Ю. С. Архітектура столиці радянської України. Сб. Зодчество Украины К:АА УССР. – 1954. – С. 77-101.
3. Мойсеєнко З. В. Творче кредо А. В. Добровольського // Українська академія мистецтв. К., 2000. – В. 7. – С. 295-298.
4. Савченко Е. Память в красках и камне // Строительство и реконструкция. – 2000. – № 6. – С. 5.
5. Добровольський А. В. Творческая и научная деятельность (авторские материалы). К:АА УССР. – 1963. – 109 с.
6. Лебедев Г. Київський архітектор Анатолій Добровольський // Київська старовина. – 2001. – №6. – С. 163-168.
7. Добровольський А. В., Лебедев Г. А. Как создавался новый Крещатик // Строительство и архитектура. 1982. – №4. – С. 9-11.
8. Юрченко П. Заметки об архитектуре аэровокзала // Строительство и архитектура. – 1965. – № 8. – С. 10-12.
9. Лебедев Г. О. Сучасна розбудова Києва // Київська старовина. – 2002. – № 1. – С. 147-152.
10. Асеев Ю. С. Історія архітектури і професійна свідомість архітектора // Дослідницькі та науково-методичні праці. Українська академія мистецтв. К., 1994, вип. 1. – С. 32
11. Мезинцев И. В. Архитектор Анатолий Владимирович Добровольский // Строительство и архитектура. – 1976. № 11. С. 29-33.
12. Мойсеєнко З. В. Творче кредо А. В. Добровольського // Українська академія мистецтв. К., 2000. – В. 7. – С. 295-298.
13. Монучарова Н. Д. Архітектурна майстерня А. В. Добровольського // Вісник Академії архітектури УРСР. – 1948. – № 3. – С. 13-20.
14. Єрафалов.Б. Український стиль А. Добровольського // А+С. – 2006. – №2. С. 22-31.
15. Иконников А. В. Советская архитектура вчера, сегодня, завтра. М: Знание. – 1967. – 47 с.

Надійшла до редакції 11.03.2008